

долженствования (необходимости) *have to* используется в основном в высказываниях от первого лица (говорящего (субъекта речи)).

#### Библиографические ссылки

1. Булыгина Т. В., Шмелев А. Д. Концепт долга в поле долженствования // Логический анализ языка: Культурные концепты : Сб. науч. тр. М. : Наука, 1991. С. 14–21.

2. Cambridge Grammar of English / Ronald Carter, Michael McCarthy. Cambridge, United Kingdom : University Printing House, 2015. 973 p.

3. Longman Dictionary of Contemporary English / Director Della Summers. Harlow, Essex, UK : Pearson Education, 2003. 1949 p.

#### Условные обозначения источников интернет-текстов

**Алдн** – Шоу «Парк культуры и отдыха» / в гостях С. Э. Алдонин и П. А. Красилов ; ведущие К. Радцев, М. С. Баченина [Электронный ресурс] / Радио Маяк. Режим доступа : <https://www.youtube.com/watch?v=SoHGX1gzvjM>. Дата доступа : 09.09.2018.

**Сигл** – Шоу «Парк культуры и отдыха» / в гостях Д. А. Бертман, А. М. Сигалова ; ведущие К. Радцев, М. С. Баченина [Электронный ресурс] / Радио Маяк. Режим доступа : <https://www.youtube.com/watch?v=4yI2QEDWgE0>. Дата доступа : 09.09.2018.

**Ходч** – В Америке я чужая и своей никогда не стану [Видеоверсия встречи театрального клуба «Антракт» с актёрами] / с участием П. А. Красилова, Д. В. Малашенко, А. В. Уколовой, А. С. Устюгова, С. В. Ходченковой [Электронный ресурс]. Режим доступа : [https://www.youtube.com/watch?v=XKu6nnzJH\\_k](https://www.youtube.com/watch?v=XKu6nnzJH_k). Дата доступа : 20.02.2017.

**Carl** – Carell, S., Mara, R. Actors on Actors (ток-шоу «Актеры об актерях», участники Стив Кэрелл и Патриция Руни Маря) [Electronic resource] / S. Carell, R. Mara. – Variety Channel. Mode of access : <https://www.youtube.com/watch?v=Lk4fQLLs-tA>. Date of access : 09.09.2018.

**Shann** – Stone, E., Shannon, M. Actors on Actors (ток-шоу «Актеры об актерях», участники Эмма Стоун и Молли Шеннон) [Electronic resource] / Variety Channel. Mode of access : [https://www.youtube.com/watch?v=UxzuhuW\\_FFo](https://www.youtube.com/watch?v=UxzuhuW_FFo). Date of access : 08.09.2019.

**Winsl** – Winslet, K., Ronan, S. Actors on Actors (ток-шоу «Актеры об актерях», участники Кейт Уинслет и Сирша Ронан) [Electronic resource] / Variety Channel. Mode of access : <https://www.youtube.com/watch?v=NzyN5kcbusY>. Date of access : 08.09.2018.

#### Кохан Т. С. (Мінск)

#### Біблейскія вобразы і матывы ў творчасці Яна Чачота

Кнігі Святога Пісання – дасканалы ўзор мастацкасці і высокай духоўнасці, крыніца натхнення для пісьменнікаў і паэтаў розных эпох і краін.

На жаль, у большасці даследаванняў, прысвечаных творчасці Яна Чачота, асаблівасці яго хрысціянскага светапогляду, уплыву Бібліі

на яго творчасць амаль не разглядаліся. Навукоўцаў пераважна цікавілі вобразныя, ідэяна-тэматычныя і мастацка-выяўленчыя сувязі твораў з беларускім фальклорам, а таксама спецыфіка адлюстравання ў яго паэзіі надзённых праблем эпохі. І. Э. Багдановіч першай звярнула ўвагу на глыбокую духоўнасць паэзіі Я. Чачота [1]. Нам падаецца актуальным разгляд хрысціянскай праблематыкі ў вершах славутага беларускага паэта, пачынальніка новай беларускай літаратуры. Аснову мастацкай сістэмы творчасці Я. Чачота перыяду пасля вяртання з высылкі сфарміравалі біблейскія кнігі, менавіта праз прызму Святога Пісання паэт імкнуўся асэнсаваць гістарычнасць быцця і праблему зямнога прызначэння чалавека. У Бібліі ён знаходзіў шматлікія тэмы, матывы, вобразы, сродкі мастацкай выразнасці, якія таленавіта выкарыстоўваў у сваёй творчасці.

Асабліва яскрава гэта прасочваецца на прыкладзе адзінага прыжыццёвага зборніка паэзіі Я. Чачота «Песні вясковага гаспадара» (польск. «Pieśni ziemianina»), у якім арганічна сінтэзуюцца духоўны і рацыяналістычны пачаткі. Паэт стварае своеасаблівы паэтычны «катэхізіс» [1, с. 123].

Я. Чачот творча распрацаваў ключавую ідэю хрысціянства – прызначэнне чалавека на зямлі, на разнастайных прыкладах з жыццяпісаў вядомых людзей стварыў узор годнага грамадзяніна, сапраўднага homo Christianus (каралевы Ядвігі, Льва Сапегі, Мікалая Зубра і інш.), паказаў іх месца ў грамадстве, адкрыў багатую духоўнасць, асабістую адказнасць перад вышэйшым суддзёй – Богам. У творах праз разгорнутую цытацыю тэкстаў Святога Пісання паэт вызначае асноўныя шляхі выратавання душы чалавека: узорнае жыццё, шчырая вера ў Бога, сціпласць, пакорлівасць, дабрыня і спагада да ўсіх, асабліва да бедных і абяздоленых. Мера, якой паэт вызначае духоўнасць вышэйшага саслоўя, – гэта паважлівае і бацькоўскае стаўленне да сялян. У вершы «Леў Сапега, ваявода віленскі і гетман літоўскі» («Lew Sapieha Wojewoda Wileński i Hetman Litewski») Я. Чачот цытуе слыннага дзеяча Айчыны, заступніка простых людзей Льва Сапегу:

U was chłopek tylko chłopem, u mnie on Wielmożnym;  
Wy nie chłopek, tobym nie był takim panem możnym [2, с. 47].

Вар’іруючы гэтую думку, паэт звяртаецца з непасрэднай маральна-дыдактычнай сентэнцыяй да свайго чытача:

Ach szanujmy chłopka rękę, co się na nas trudzi;  
Uczmy zawsze Ekonomia, w chłopkach widzieć ludzi [2, с. 47].

Гэта тэма находзіць свой лагічны працяг у нізцы, прысвечанай тром каралевам. Я. Чачот, апяваючы Ядвігу, Ганну з Ягелонаў, Ганну Ракузанку, робіць акцэнт на іх шчырасці, павазе, клапатлівасці і любові ў адносінах да сялян, што і складае аснову дзейнасці герань. Каралева

Ядвіга, абараняючы інтарэсы ніжэйшых слаёў грамадства, з папрокам гаварыла Ягайлу: „Meżu, kto im łzy powróci?» [2, с. 24]. Аўтар пашырае і дапаўняе яе выказванне ў наступнай выснове:

Nie dość bliźnim dobrze czynić  
I srogością nie przewinić;  
Jeszcze ma być żalowana  
Niewrócona łza wylana [2, с. 24].

Незваротнасць імгнення, немагчымасць змяніць мінулае, перакрэсліць памяць – складаюць асноўную думку твора, нават выправіўшы памылкі, мы не можам вярнуць заплаканыя слёзы. Уражвае глыбокі філасафізм і гуманізм твора, аўтар дае своеасаблівую, хрысціянскую інтэрпрэтацыю катэгорыі часу: час незваротны менавіта для чалавечай душы, якая і мае анталагічна значную каштоўнасць. Яшчэ адным, на думку Я. Чачота, вартым наследавання ўчынкам з’яўляецца стварэнне зельнічка Ганнай з Ягелонаў. Паэт заклікае маладых паненак не зрываць дарма кветак, а вучыць батаніку і, пазнаўшы «własność zioł lekarskich» [2, с. 27], дапамагаць хворым. Сапраўдным подзвігам з’яўляецца ўчынак гераіні верша «Кацялок» Ганны Ракузанкі, жонкі Жыгімонта III, якая ўласнаручна гатавала ежу для бедных і сама ім прыслугоўвала:

Biédnym warzy jeść w kociołku; Anna Rakuzanka,  
I królewską świetną wielkość odkładając w stronę,  
Sama nosi i rozdawa jadło im warzone [2, с. 27].

Асноўным прыёмам падачы матэрыялу, якім шырока карыстаецца аўтар пры стварэнні кампазіцыі сваіх вершаў, прысвечаных гістарычным асобам, з’яўляецца канстатацыя гістарычнага факту ў першай частцы твора і разгорнутае тлумачэнне-выснова, што знаходзіцца ў другой частцы. Кіруючыся такім правілам, паэт засцерагае чытача ад нявызначанасці і двухсэнсоўнасці ў разуменні маралі. Сярод шэрагу дабрачыннасцяў, што вызначаюць сапраўднага чалавека, ён вылучаў найперш тыя, якія дазваляць знайсці шлях да Бога, выратауюць ад забыцця, таму ў вершах яскрава адчуваецца прыярытэт духоўнага над цялесным. Я. Чачот, аснову светапоглядных меркаванняў якога складала хрысціянская мараль, успрымаў любога чалавека (і шляхціца, і селяніна) як вышэйшае стварэнне, верыў у магчымасць кожнай чалавечай душы дасягнуць нябеснага Царства. Заканамерна, што для Я. Чачота, як і для іншых хрысціян, непераўзыйдзеным узорам стала жыццё збаўцы Ісуса Хрыста. У вершы «Святая пакорлівасць» («Pokora Święta») паэт услед за евангелістамі гаворыць, што Хрыстос нарадзіўся «w ubożuchnej stajeneczce i na lichéj pościalczce» [2, с. 16], ад калыскі і да крыжа на яго долю выпала безліч нягод, але ён ніколі не наракаў на свой лёс, быў цяроплівым і негнаўлівым, ахвяраваў сваім жыццём для выратавання

іншых. Паэт папракае сваіх сучаснікаў за нянавісьць і гнеў, якія перашкаджаюць збавенню душы:

W naszych sercach i za słowa  
Długo czasem gniew się chowa,  
Nienawiści, zemsty rodzą,  
I zbawieniu duszy szkodzą [2, с. 17].

Паэт разумее недасканаласць свету, людзей з іх заганамі і грахамі, а таму наўпрост заклікае вучняў браць прыклад з Хрыста:

Tak i uczyń, niechaj szczerze  
S Ciebie przykład życia bierze [2, с. 17].

Цэнтральнай ідэяй зборніка з'яўляецца духоўнае перавыхаванне чалавека пры дапамозе асветы: Я. Чачот заклікаў адукаваную шляхту дапамагаць сялянам у пошуку шляху да Бога. Так, у вершы «Кацярына з Сабескіх, княжна Радзівіл» шчырым прызывам гучаць словы:

...niechże dbają o dusz zbawienie  
Poddanych swoich panowie [2, с. 17].

Паэт заклікае памятаць пра гэты свяшчэнны абавязак, і ўжо тут, на зямлі, жыць з Богам, весці да Бога іншых, каб пасля смерці быць вартымі вечнага жыцця.

Мастацкае крэда Я. Чачота было сфарміравана ўяўленнем пра неабходнасць выратавання не толькі сваёй душы, але і душ іншых, ён бачыць недасканаласць існуючай рэчаіснасці, імкнецца паўплываць на людзей, зрабіць іх лепшымі. У вачах паэта самай вялікай павагі заслугоўваюць людзі, якія самаахвярна служаць на карысць асветы краю, аднаўлення духоўнасці. У вершы «Бернардынец» («Bernardyn») паэт выказвае шчыры сум па мінулых часах, калі бернардынец быў жаданым госцем у любым доме:

Gdzie te czasy, gdy Bernardyn gość był pożądanym,  
Wszystkich cieszył wiodąc s sobą wełniste barany!  
Co to było za wesele dla małych dzieciątek,  
Gdy baranków Bernardyńskich zadzwoni dzwoneczek.  
Xiędz siwiuchny, jak gołębek mile pozdrowiony,  
Wchodzi mówiąc: Niechże będzie Chrystus pochwalony! [2, с. 28]

Людзі з радасцю сустракалі яго, нават дарылі бараноў. Вандруючы са статкам ад вёскі да вёскі, бернардынец мог знайсці гасцінны прытулак у любым доме. Паэт помніць, як яго matka частавала манаха сырамі і хлебам. Але час змяніўся і людзі замест шыкоўных падарункаў даюць яму толькі крыху грошай за бласлаўненне, а бараноў, як іранічна заўважае аўтар, пакідаюць для ваўкоў. Я. Чачот не разумее і не хоча прымаць такія змены ў грамадстве, акцэнтуюе ўвагу на важнасці добрых спраў чалавека для здабыцця вечнага жыцця.

Біблейскія матывы, шматстайна прадстаўленыя ў зборніку «Песні вясковага гаспадара», дапамагаюць Я. Чачоту спасцігнуць законы часу,

месца і прызначэнне чалавека ў зменлівым свеце, выкрыць праблемы прыватнага і грамадскага характару. У вершы «Убогі багацей» («Bogacz ubogi») паэт заклікае да спагады да бедных, пры гэтым падкрэсліваецца думка аб неабходнасці адмаўлення ад празмернасцяў дзеля бліжніх: «Niech się uczy, daj mi chleba, zrzeczem się pierniczka» [2, с. 29]. У сатырычным вершы «Бедны чалавечак» («Biedny człowieczek») паэт таксама засцерагае ад празмернасцяў у ежы. Я. Чачот творча выкарыстоўвае асноўныя пастулаты хрысціянскай духоўнасці, папярэджвае аб небяспецы назапашвання багаццяў, ілжывасці, пыхі – усё гэта губіць чалавечае цела і душу. У некаторых вершах Я. Чачот выкарыстоўвае цытаты з Бібліі. Так, у вершы «Сціпласць у разуменні сябе» («Skromność rozumienia o sobie») аўтар прыводзіць дзве цытаты з Бібліі: адна з Евангелля паводле Іаана (глава 8, верш 7) «Rzuć kamień, kto bez grzechu» («Кінь камень, хто без граху») [2, с. 15]; другая – з Евангелля паводле Матфея (глава 9, верш 13; глава 12, верш 17) «Miłosierdzia, nie ofiar chcę» («Міласэрнасці, не ахвяр хачу») [2, с. 15].

Такі мэтанакіраваны падбор цытат – сведчанне галоўнай асаблівасці антрапалагічнай канцэпцыі аўтара: трэба быць міласэрным, літасцівым, спагадлівым, не судзіць іншых за грахі, каб і самому атрымаць збавенне на Вышэйшым Судзе. Ад імя ўсіх людзей Я. Чачот звяртаецца з просьбай да Бога:

O Boże! daj nam dobroć, lecz dobroć prawdziwą;  
Na własne błędy baczną, innych litościwą.  
O Boże! daj nam rozum, ale rozum prawy;  
Na swe błędy surowy, a innych łaskawy [2, с. 15].

Паэт глыбока перакананы ў тым, што ў жыцці трэба аддаваць перавагу духоўнаму над цялесным (міласэрнасці, цнотце, навуцы), толькі так можна атрымаць вечнае жыццё і збавенне. Духоўна-эстэтычная праграма паэта маніфестуецца ў заключных радках верша «Прызначэнне паэта» («Powołanie Poety»): «Spiewak powinien Bogu, wierze, spocie służyć» [2, с. 14], раскрывае спецыфіку антрапалагічнай канцэпцыі апошняга перыяду творчасці. Творца павінен успрымаць кожны падараваны яму дзень як магчымасць удасканаліць свет, а не ліць пустыя слёзы ад няспраўджаных надзей і непадзеленага кахання.

Я. Чачот шчыра імкнецца да разумення сутнасці жыцця і Боскай мудрасці і ў той жа час паэт вядзе нязмушаны дыялог са сваім чытачом, таму рэлігійна-філасофскія разважанні і духоўна-маральныя павучанні складаюць значную частку зборніка, што ўзмацняе аксіялагічна-выхаваўчае значэнне мастацкай творчасці. Прытрымліваючыся хрысціянскай мудрасці, Я. Чачот стварае ўласную творчую аксіялогію, дае духоўны завет нашчадкам: усе людзі роўныя, вартыя любові і павагі.

### Бібліяграфічныя спасылкі

1. Багдановіч І. Э. Паэтычны катэхзізіс Яна Чачота // Залатая Горка : вершы, пераклады, артыкулы. Мінск : Кнігазбор, 2016. С. 118–124.
2. Czeczot J. Pieśni ziemianina, przez tłumacza piosnek wieśniaczych z nad Niemna i Dźwiny. Wilno : Drukiem Jozefa Zawadskiego, 1840. 60 s.

### Кохнович Н. А. (Минск)

#### Развитие лексико-семантического поля чести в трех редакциях Статута Великого княжества Литовского

Статуты Великого княжества Литовского – важнейшие памятники не только белорусской, но и мировой культуры XVI века. В них нашли отражение многие передовые взгляды эпохи, при этом изучение данных языка текстов позволяет увидеть также и то, что на момент создания Статутов входило в область повседневных, обыденных представлений. В частности мы находим здесь большое количество материала для изучения лексико-семантического поля чести и представлений, стоящих за единицами этого поля; при этом необходимо отметить, что данные тексты отражают именно шляхетскую картину мира и систему ценностей; честь – это нечто, чем могли обладать представители исключительно высшего сословия. Проследив историю правок в редакциях 1529, 1566 и 1588 гг., мы можем больше понять о том, как развивался данный культурный сценарий и какими языковыми средствами в плане выражения он обслуживался. Таким образом, цель статьи – показать качественные и количественные изменения в составе лексико-семантического поля «честь» в трех редакциях Статутов ВКЛ в связи с культурными особенностями эпохи.

В первой редакции Статута употребляется прежде всего лексема *честь* (около 10 раз, в том числе единожды – в форме множественного числа: *Держаней и честей чужоземцом не мають даваны быти* (1529, 3.3.)), лишь в одном случае – *почтивость* (1529, 3.10), при этом дважды встречаем сочетание *честь и добрая слава*. В качестве антонимов для названных существительных выступают *соромота*, *наганенье*, *нагабанье*, *пренагабанье*, встречаются также лексемы *безчестье* (*платити*) и *безэцник*, выражение *неучтивыми словы соромотити*. Соответственно используются глаголы *вчтить*, *учстить*; в антонимичном значении используются *ганити*, *приганити*, *наганити*, *зганити*, *зсоромотити*. По отношению к особенному положению князя используется выражение *маестат наш господарский образил*, в котором обращает на себя внимание глагол *образити*, не употребляемый в иных контекстах (эта особенность сохраняется и в более поздних редакциях). Наиболее важными преступлениями, влекущими за собой *отсуженье*